

Hayvanların Hakları*

Brigid Brophy

Çeviren: özlem güçlü

Yarın, herhangi bir misilleme ya da suçlama riski olmaksızın isteyen herkesin, dördüncü katta-ki bir pencerenin önünde durabileceği, pencereden ucunda bir yemek olan (üzerinde ‘Bedava’ yazan) bir ip sarkıtılabileceği, tesadüfen oradan geçen birinin bir ısırık almasını bekleyip sonrasında, yanğını ya da gırtlığını yemeğin içine gizlenmiş bir kancaya takarak onu dördüncü kata çıkarabileceği ve orada bir tokmakla döverek öldürebileceği ilan edilse, pek fazla kabul eden olacağını sanmıyorum.

Zannediyorum ki çoğu akli başında yetişkinin, bunun sırf düşüncesinden bile midesi bulanırdı. Buna rağmen, akli başında yetişkinler bunun eşdeğerini hergün balıklara yapıyor: panikten, cinsel kıskançlıktan, ideolojik cinnetten veya açgözlülüğünden değil, eğlence için –tatlısu balıklarımızın çoğu aslında yenilmez ve biri bile kıyıda bir insanın yaşamına, aşkına ya da ideolojisine tehdit oluşturmaz. Uygurluk bu insanların davranışlarından dolayı çileden çıkmaz. Tersine, bir insanın hobisinin balık tutmak olması, sıklıkla onun değerli ve masum karakterinin bir garantisi olarak okunur.

*Homo sapiens*in diğer hayvanlarla ilişkisi aralıksız bir sömürü örneğidir. Hayvanların emeklerini kullanırız; onları yeriz ve giyeriz. Batıl inançlarımıza hizmet etmeleri için onları kullanırız: eskiden hayvanları tanrılarımıza kurban edip geleceği görebilmek için bağırsaklarını deşerken; şimdi onları bilime kurban ediyor ve bugünü bir parça daha net görebilme umuduyla –ya da tamamen şansa– bağırsakları üzerinde deney yapıyoruz. Hayvanların ölümüne neden

* Bu yazı 1965 yılında *The Sunday Times*'de “The Rights of Animals” başlığıyla yayınlanmıştır. *The Sunday Times*'in, istediği konuda yazabileceğine dair kendisine yaptığı davete cevaben kaleme aldığı Brophy'nin bu yazısı, kendisinin hayvan yaşamı savunusunun ve ilgili literatürün önemli bir öncülü olduğunun kayıdır ve bugün dahi güncelliğini korumaktadır. Yazının bu sayı içinde Türkçeleşmesine izin veren kıızı Kate Levey'e içten teşekkürlerimizi sunuyoruz. Hayvan hakları yazımında Brophy'nin hak ettiği kıymeti görmesine, feminist hareketin hayvan yaşamı savunusuyla sıkı bağlarının hatırlanmasına ve Brophy'nin ilham verici yaşamı, yazını ve hayvan yaşamı savunusuna Türkçe okuyan okuyucuların açılmasına vesile olmasını umuyoruz. Brophy'nin dünyasına dair meraklı okuyucular için ve bu çevirinin de orijinal metnine ulaşmak için bkz. <https://www.brigidbrophy.com> Yazarın Faber tarafından geçtiğimiz yıl tekrar basımı yapılan yapıtları arasında özellikle, Londra Hayvanat Bahçesinde yaşayan bir kuyruksuz maymunun uzaya gönderilmesine ilişkin deney kararına engel olmaya çalışan bir primatologun hikâyesini olağanüstü bir yaratıcılıkla anlattığı ilk romanı *Hackenfeller's Ape*'in (1953) de en yakın zamanda Türkçeye çevrilmesini diliyoruz.

olmak için hiçbir bahane ve bunu dönüştürecek bir kâr akıl edemediğimizde dahi yine de sıklıkla sebepsiz yere buna neden oluruz. Tek kazancımız kendimiz için kısa süreli bir zevktir ki bu, hiçbir şeyi öldürmediğimizde sahip olabileceğimiz zevkten genellikle çok az büyüktür; sonunda gösterecek ölü bir yaban hayvanına ihtiyaç duymadan da nişancılığın ya da dörtnala koşmanın güzelce tadını çıkarabiliriz.

Yaban hayvanlarını canlı bıraktığımız nadirdir; bunu yaptığımızda da genelde onları yaban olarak bırakmayız. Bazılarını sadece hayatta kalabilecekleri –ancak tam anlamıyla yaşadıkları anlamına da gelmeyecek– kadar geniş olan bir hapishaneye koyup sergileriz. Başkalarını ise hapishaneleri içinde ülke boyunca gezdirir, ara sıra duraklayıp yapmaları için onları “eğittiğimiz” “numaraları” kurmalı oyuncaklar gibi göstermeleri için teşhir ederiz. Gelin görün ki hayvanlar kurmalı oyuncak değildir, içgüdüsel (*instinctual*) varlıklardır. Sirk “numaraları” şaşırtıcı ya da güldürücüdür çünkü mesele tam da hayvanların içgüdüsel doğasını çiğnemeleridir –ki tam da bu yüzden bizim de hem ahlâki hem de estetik anlayışımızı çiğnemektedir.

Fakat söz konusu hayvanlar olduğunda, insanlığın ahlâkı ve estetiği –aslında, bilfiil hayal gücünü– kapatmış olduğu görülüyor. Şu kesin ki, bu melekeler bizim birbirimizle ilişkilerimizde yeterince düzensiz işliyor. Ama en azından kusurluluklarını kabul ediyoruz. Soğukkanlı anlarımızın giderek artan bir kısmını, bir kriz anında bizi birbirimize karşı gaddarlığa sürüklemesi muhtemel ahlaki ve estetik çöküşlerin önüne geçmeye çalışarak harcıyoruz. Birinin hakkının bitip diğerinin başladığı yere dair şiddetli sınır çizme tartışmaları içindeyiz ancak çoğu insan, diğerinin hakkı diye bir şey olduğunu bugün kabul ediyor. Uygar insanlar sadece diğer hayvanla ilişkisinde mutlak ve keyfi hakları olduğuna, bedelini ödemedikleri her şeyi yapabileceklerine kendilerini ikna edebiliyor.

Buraya kadar okuyucu, nasıl bir kişiyle (benimle) karşı karşıya olduğunu detaylı bir şekilde tahmin edecektir: bir duygusal; muhtemelen bir oyunbozan; ekonomik gerçekler hakkında hiçbir kavrayışı olmayan biri; insan hislerini (ve elbette insan isimlerini ve karakterini de) hayvanlara atfeden ve hatta hayvanları insanlara yeğleyen, yetim bir çocuktansa bir sokak kedisini kurtarmayı tercih edecek çıtkırıldım bir insanbiçimci; on dokuzuncu yüzyılda Floransa’da dolaşıp eşeklerine kötü davranmamalarını istediği halkın alayına mazhar olan folklorik İngiliz kız kurularının son versiyonu; ve tabii ki en üst seviyede bir kaçık.

Peki. Önce en sondakinden başlarsak: eğer “kaçık” derken “anormal” demek istiyorsanız, evet. Görüşlerim tüm vatandaşların ancak küçücük bir kesimi (ama muhtemelen düşündüğünüz kadar da küçük değil) tarafından paylaşılıyor –şimdilik. Yine de bu durum görüşlerimizin geçerliliğine dair hiçbir şey kanıtlamaz. Sizin Napolyon olduğunuza ikna olmuş bir deli olmak anormaldir ama bir dâhi olmak da aynı derecede anormaldir (aslında sayısal açıdan düşünülürse, muhtemelen daha fazla oranda). Bir görüşün sınanması rasyonelliğiyle ilgilidir, onu onaylayan insanların sayısıyla değil. Antik dünyada kölelerin hakları olduğu meselesini ortaya atmak gerçekten de kaçıklık olurdu – o kadar ki bunu yapan neredeyse hiçbir ses çıkmadı. Bizim için, Yunan filozoflarının doğru ve yanlışın ne olduğunu bu kadar derin araştırmış, yine de köleliğin ahlaksızlığını hiç fark edememiş olması inanılmaz bir şey. Belki de

bundan 3000 yıl sonra da hayvanlara olan zulmümüzün ahlâksızlığını fark etmememiz aynı derecede inanılmaz görünecek.

Kölelik, antik dünyanın ahlaki ve estetik aldırışsızlığının bir örüntüsüydü. Gerçekten de bu konuda insan vicdanının etkin bir şekilde ve evrensel olarak devreye girmesi onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyılları buldu. Ondan sonra dahi, ekonomik ve toplumsal sömürüye devam ettik ki bu, köleliliğin sadece anayasal düzlemde gerisinde kalıyordu ve bunları haklı gösteren insanlar da bulunuyordu. Ancak o zamana kadar, sömürenler en azından savunmaya geçmeye zorlanmış ve antik dünyada hiç kullanılmamış zayıf argümanlar üretmeye mecbur hissetmişlerdi.

Belki de bazı hayvan sömürücülerinin bugün kendilerini haklı çıkarmaya çalışmaları vicdanımızın hayvanlarla ilişkili olarak harekete geçmek üzere olduğunun bir işaretidir. Fabrika çiftçileri bize, “yoğun” (*intensive*) kamplarda (yani, toplama kamplarında) tutulan hayvanların dışarıda geçirilen bir kışın sertliğinden nazikçe korunduğunu ve buzağuların başka türüsünü hiç bilmedikleri için hayatları boyunca çitalara bağlı olmayı umursamadıklarını söylediğinde, tarih bilincimizde bir yankı başlamalıdır: çocuksu zencilerin (*blackamoors*) özgürlüğün ağır sorumluluklarından nazikçe nasıl korunduklarını hatırlıyor musunuz; hizmetçinin (*skivvy*) alışkın olduğu için bütün gün ovalamanın zorluğunu nasıl hissetmediğini; yoksulların başka türüsünü hiç bilmedikleri için gecekondu mahallelerini nasıl sorun etmediklerini?

Fabrika çiftçilerinin argümanlarının ilki, elbette, sıradan çiftliklerin yerini işkence odalarının alması değil, sıradan çiftliklerin kışın hayvanlar için daha iyi koşullar sağlamasına dair bir argümandır. Hayvanların başka türüsünü hiç bilmediğiyle ilgili olana gelince, bunun geçerli olduğuna yine de inanmayacağım. Ama fabrika çiftçileri, bu argümanın mantığını takip ederek, kârlarını yabanda yakalanmış her bir sirk ve hayvanat bahçesi hayvanının geri gönderilmesini –bu hayvanların başka türüsünü bildikleri gerekçesiyle– finanse etmek için kullanırlarsa, buna samimiyetle inandıklarını kabul edeceğim.

Bir kaçık olduğum için hayâl kırıklığına uğramayıp, bir vejetaryen olduğumu söyleyerek beni dövebilmeniz için size başka bir bedava hediye sopa vereceğim. Şimdi kesinlikle beni yakaladınız. Sizin fark ettiğinizden daha uç bir kaçık, daha da küçük bir azınlık mensubu olmakla kalmıyorum; kuşkusuz şimdi bir de bir oyunbozan (*killjoy*) olmalıyım. Peki, bunlardan hangisi aslında daha çok keyif kaçırıyor: size tanınan keyiflerden sadece biri olan biftek yemekten aldığınız keyiften sizi mahrum bırakan oyunbozan (*killjoy*) mı, yoksa bir hayvanın hayatıyla birlikte tüm keyiflerinin de sonunu getiren hayvan-öldüren (*kill-animal*) mi?

Yalnız (şimdi benimle ilgili stereotipik portrenizdeki ilk maddeyi ele alırsak) beni bu konuda nasıl da duygusal olarak adlandırdığınıza dikkat edin. Sizin olduğunuzdan daha az duygusal olabilirim. Yemek için bir hayvanı öldürmem ama ölü bedenlere hiç de öyle saygım yoktur. Eğer kimyagerlerimiz (eminim böyle bir talep olsa hızlıca hazırda bulunurlar) yaşlılıktan ölmüş bir hayvanın bedenine nasıl yumuşaklık ve hijyen kazandırılacağını keşfetmiş olsalar, onu seve seve yerdim. Aynısı prensipte insan hayvanlarını yemem için de geçerli. Pratikte ise Büyük Teyze Emily’nin parçalarını içerebileceğini bildiğim bir köftenin genzime

kaçmasıyla boğulmam gerektiği konusunda şüpheliyim (ona olan sevgimden mi yoksa tiksintimden mi tam emin değilim). Ayrıca, rasyonel kanibalizmi benim irrasyonel önyargıyla (yaşlı kadına sevgiyle mi tiksintiyle mi harekete geçtiği aynı derecede irrasyonel olan) yetişmemiş gelecek nesillere bırakmak zorunda olabileceğimi kabul ediyorum. Ama siz beni duygusallıkla ve ekonomik gerçeklikleri bilmemekle suçluyordunuz, öyle değil mi: dünyanın potansiyel gıda tedarikinin ne kadarının siz, doğal hayatlarını sonuna kadar yaşamış yurttaşlarınızı yemekten duygusal esef duyuyorsunuz diye gerçekçi olmayan bir şekilde çöpe gittiğini düşündünüz mü?

Eğer gıdamız için hayvanları besleyip öldüreceksek, her iki süreçte de onları acıdan ve korkudan korumak yönünde ahlâki bir yükümlülüğümüz olduğunu düşünüyorum. Sadece hissedebilen (*sentient*) varlıklar oldukları için. Hissedebildiklerini kanıtlayamam. Ancak sizin hissedebildiğinize dair de kanıtım yok. Siz sözlü ifade edebilirken bir hayvan sadece bağırabilir ya da debelenebilir de sizin “Acıyor” demenizin, benim acı içinde deneyimlediğim katlanılmaz hislere benzer herhangi bir şey ifade edip etmediğine dair hiç bir güvencem yok. Yine de dışıme gidip “Acıyor” dediğimde bunu doğru kabul etmesine minnettârım.

Acıya neden olmamaya dair asgari yükümlülüklerimizi yerine getirdiğimizde dahi hayvanları öldürmeye hakkımız olduğuna ben şahsen inanmıyorum. Sadece tadınızı beğeniyorum diye sizi öldürmeye acısız da olsa hiçbir hakkım olmayacağını biliyorum. Üstelik, hayatınızın sizin için bir hayvanın yaşamının onun için olduğundan daha değerli olduğuna karar verecek bir pozisyonda da değilim. Bilakis, siz muhtemelen kendi yaşamınıza daha az değer veriyorsunuz. Hayvanın aksine siz, intihar etme itkisine uygun davranma kapasitesine sahipsiniz. Hıristiyan geleneği, sizin ölümsüz bir ruha sahip olmanız hayvanın ise olmaması gerekçesiyle, bana sizi değil onu öldürme izni verecektir. Ben bir Hıristiyan değilim ve bu yetkiyi kendi yararına kullanmam. Ama eğer bir Hıristiyan olsaydım, ruh teorisini temel adalet içinde görmem gerekirdi; hayvanın sahip olduğu tek ölümlü hayatı sonuna kadar yaşamasına izin vermek için alın size bir neden.

Tek gerçek ahlâki sorun, bir hayvanın yaşamıyla bir insanınkinin arasında doğrudan bir çatışmanın söz konusu olduğu durumlardadır. Bizim beslenme amacımız ise böylesi bir çatışma değildir. Et insan yaşamı için şart değildir. Etsiz on yıldır gayet sağlıklı bir yaşam sürdürdüm. Ayrıca aslına bakılırsa, yanan bir evden anneannemizi mi yoksa bir Rubens’i mi kurtaracağımızın boyuna sorulduğu sınav kağıtlarına kıyasla gerçekte böyle çatışmalar çok daha nâdirdir. İnsan fantezisi ataletine bir bahane olarak sıklıkla bir ikilem yaratır (insanlara tercihen benim hayvanları sevdiğimi iddia ederken sizinki de bunu yaptı –ikisini birden sevmemi engelleyen hiçbir psikolojik kâide yok). Bu bir “böl ve hiçbir şey yapma” prensibidir. Aslında, insanları hayvanlara tercih etmeniz, Gösteri Hayvanlarını Koruma Birliğine (bu arada adresi, 11 Buckingham Street, Adelphi, WC2) bir çek göndermeniz yönündeki imâma direnmenizi haklı çıkarmaz; eğer gerçekten ve hakikaten bu çeki onun yerine Oxfam’a (Barclays Bank, Oxford aracılığıyla) göndermediyseniz.

En samimi ve acılı çatışma, elbette, deney için hayvanların canlıkesimi (*vivisection*) konusudur. Deney için hayvanların canlıkesilmesinin hiç gerekçesi olmadığını düşünmek katı bir

inançtır. Ama tersi de öyledir. Ben deney için hayvanların canlıkesilmesinin hiçbir gerekçesi olmadığına inanıyorum çünkü deney için hayvanları seçmemize izin vermenin ama aynı şekilde idiot insanları (daha faydalı olurdu) ya da, ilgili konuda çoğunluğun iyiliği için feda edebileceğimiz herhangi birkaç insanı seçmemize izin vermemenin hiçbir nedenini göremiyorum (yanımıza kâr kalması dışında).

Deney için hayvan canlıkesimine izin verirsek, her alanda olduğu gibi burada da en katı asgari yükümlülükler altında oluruz. En azından, hiçbir deneyin hiçbir şekilde tekrarlanmadığından ya da ihmalkâr olmadığından veya salt daha fazla öğretim amacıyla ya da düşünmenin yerine konarak yapılmadığından emin olmalıyız. Diğer her alanda, zaman ve işleri doldurmak için sözde işlerin ne kadar hızla çoğaldığını ve düşüncenin yerine faaliyetin ne sıklıkla geçtiğini bilip sonra deney için hayvan canlıkesimine dair resmi istatistikleri okuduğunuzda, emin olduğumuza gerçekten inanıyor musunuz? (Ulusal Viviseksiyon Karşıtları, 51 Harley Street, W1 adresindedir).

Hayvanlarla olan tüm ilişkimiz, dayanıklılığımıza dair bir fantezi –ve yanlış inançla– boyanmıştır. Dayanabileceğimizi göstermek zorunda hiss ediyoruz; aslında dayanmak zorunda olan hayvanlar. Duygusal görünmek konusunda o kadar utangacı ki insani güdülerimizi sıklıkla “gerçekçi” argümanlar altına saklıyoruz: tilki avcılığı züppe işidir; fabrika çiftçiliğinde üretilmiş gıda pek de lezzetli değildir. Ama tilki avcılığı kimliği doğrulanmış soylu proleterler tarafından yapılsaydı da yine bir vahşet olurdu. Aynı şekilde, cesetleri lezzetli yapmanın bir yolunu bulmuş olduğunda dahi fabrika çiftçiliği de. Dolayısıyla, yeri gelmişken: köleliliğin özgürlükten yüz kat daha ekonomik olduğu kanıtlanırsa da.

Hayvanları kurban ettiğimiz batıl inançların en üzücü ve saçması, daha fazla hayvanı öldürerek nasıl oluyorsa daha dolu dolu bir yaşam yaşadığımızı olan inancımız. Onların hayatlarına yaratıcı bir şekilde girerek daha dolu dolu yaşayabiliriz. Ancak kanlarını dökmek bizi artık güçlü (*full-blooded*) yapmıyor. Bu sadece bir mittir, genellikle de güneşli günün yaşama sanatı (*savoir vivre*) ve seksiliği mitimizle (beni, Floransa’da hüsrana uğramış bir İngiliz bakireye dönüştürmeyi başarmanızı sağlayan) bağlantılıdır. Yaşama sanatı ile “yaşa ve yaşat”ı birbiriyle uyumsuz kılan hiçbir doğa kanunu yoktur. Bir boğaya ölümüne işkence eden ve sonra dikkatlice onu hadım eden bir boğa güreşçisi erkekliliğini ne kanıtlar ne artırır; sadece bale eğilimleri olan bir kasap olduğunu gösterir.

Hayvanlara karşı tüm sorularımız bâtil inançlar ve duygusallık korkusuyla yüklü. Deney için hayvan kesimini titizlikle incelemiyoruz –bunu yapmanın bir şekilde yumuşak bir davranış olacağını düşünüyoruz, ki görünüşe göre yumuşak olmanın zalim olmaktan daha kötü bir şey olduğuna inanıyoruz. Bu yılın Şubat ayında Lordlar Kamarası sirklerde hayvan faaliyetlerini yasaklayan bir kanun tasarısına karşı oy kullandığında, hayvan eğiticilerinin işlerini kaybedeceğine dikkat çekilmişti. (Bir düşünsenize, sirklerde gladyatör faaliyetlerinin yasaklanmasına karar verildiğinde pek çok insan eğiticisi işlerini kaybetmiş olmalı.) Hayvanların yerine kaç tane işsiz akrobat ve jonglörün iş *bulacağına* kimse dikkat çekmedi. (Bu arada sirkleri tamamen ortadan kaldırmayı isteyen türden bir oyunbozan olmadığımı görüyorsunuz.)

İnsanbiçimcilik argümanı da benzer şekilde iki yönlü işler ama sadece bir yönde kullanılır. Aynı Lordlar Kamarası tartışmasında, insani tarafı tutan Leydi Summerskill, soylu bir lord tarafından alaya alındı; kafese kapatılması halinde küçük düşme ve özgürlüğünü kaybetme nedeniyle kendisinin gerçekten acı çekeceği ancak bir hayvanın –insan olmamasından dolayı– acı çekmeyeceği gerekçesiyle. Neden böylesi korkunç durumlarda bir insanın, kitap okumaktan koşullarını analiz etmeye ve bu koşullar hakkında İçişleri Bakanına yazmaya kadar insan aklının ve hayal gücünün tüm tesellilerine sahip olabileceğine, ancak bir hayvanın kendisine ne yapıldığını kavrayamamanın ham dehşetiyle acı çektiğine kimse dikkat çekmedi?

Aslına bakarsanız, ben bir insanbiçimcinin tam tersiyim. Ben hayvanları insanlardan üstün ya da onlarla eşit bile görmüyorum. Hayvanlara düzgün davranma konusundaki tüm mesele, bizim üstün tür olduğumuza dayanmakta. Hayal gücü, rasyonellik ve ahlâki seçim kapasitesine emsalsiz olarak sahip bir türüz –ve tam da bu nedenle hayvanların haklarını tanıma ve onlara saygı gösterme yükümlülüğü altındayız.